

NAŠI ZAPISKI.

SOCIALNA REVIJA.

Št. 11. (November)

LETO VIII.

VSEBINA:

DR. DERMOTA: SPOR V SOCIALNI DEMOKRACIJI.
— *INŽ. A. ŠTEBI*: TEHNIKA IN NARODNO GOSPO-
DARSTVO. — *INŽENIR DRAG. GUSTINČIČ*: DONESKI
K AGRARNEMU VPRAŠANJU NA KRANJSKEM. —
— — *PREGLED*: LITERARNI. — KULTURNI. — — —

UREDNIK IN IZDAJATELJ: DR. ANT. DERMOTA V GORCI.

— — — LASTNIK: KONZORCIJ NAŠIH ZAPISKOV. — — —

V GORICI 1911.

TISKA: „GORIŠKA TISKARNA“ A. GABRŠČEK.

Naši Zapiski izhajajo vsakega 1.
v mesecu.

Naročnina : Za Avstro - Ogrsko
za vse leto 5 K s poštino vred,
za pol leta in za četr t leta so-
razmerno ; za Nemčijo 5 K 80 v.,
za ostale države 6 K 40 v. —
Posamezna številka 42 v.

Rokopisi in časopisi v zameno
naj se pošiljajo na uredništvo,
naročnina in reklamacije pa na
upravo Naših Zapiskov v Gorici.

Čitateljem „Naših Zapiskov“

uljudno priporočam svojo knjigovoznico za vsako-
vrstna naročila v mojo stroko spadajočih del. —
Izdelujem tudi vsakemu ukusu ugaajajoče okvirje
za podobe i. t. d., ter jamčim za solidno in točno
- - - - - postrežbo po zmernih cenah. - - - - -

Anton Zupančič,
knjigovez,
Ljubljana, Slomškova ul. 31.

Dr. DERMOTA:

Spor v socialni demokraciji.

Nam je do tega, da so naši čitatelji prav poučeni o sporu, ki vlada sedaj že precej dolgo v socialni demokraciji v Avstriji, o sporu med češkimi in nemškimi socialnimi demokrati.

V kakšnem štadiju se ta spor sedaj nahaja? Bauer je v Kampfu (št. 10. l. IV.) objavil razpravo k novim oblikam (Zu neuen Formen), v kateri razmotriva o razcepljenju češko-slovanske socialne demokracije, o razmerju nemške socialne demokracije do obeh čeških strank in o problemu celokupne stranke.

V N. Z. smo svoj čas že konštatirali, da se je 15. maja t. l. vršil v Brnu ustanovni strankarski zbor nove češke soc. dem. delavske stranke. Nova stranka se je odcepila od češko-slovanske soc. dem. delavske stranke. Odcepitev je povzročil spor za strokovno organizacijo. Centralisti in separatisti so si postali tudi v politični organizaciji nasprotniki. Češko-slovanska stranka je na Moravskem izključila vodje centralistov in cele politične organizacije, kjer so bile centralistične večine, iz svoje srede. Izključeni pa vkljub temu niso hoteli biti politično brezposelni — in so si osnovali izven stare stranke novo politično organizacijo. Ta izgled so posnemali tudi centralisti na Nižjem Avstrijskem, v Šleziji in na Češkem.

Razcepitev češkoslovanske soc. demokracije pa je hkratu povzročila razcepitev čeških centralistov; en del se je priklopil novi stranki, drugi so ostali pod starim vodstvom, dasi so bili pristaši internacionalne strokovne organizacije. Tako se je vnel boj med centralisti samimi — poleg boja med centralisti in separatisti.

Nova stranka se je udeležila državnozbornih volitev. Na Moravi in v Šleziji samostojno; na Nižjem Avstrijskem je podpirala kandidate nemške soc. dem. stranke. Nabrala je pa pravzaprav le 11.178 glasov. Malo število je razočaralo marsikoga. Tembolj, ker si je češkoslovanska soc. dem. stranka priborila na Moravi 11 mandatov; preje jih je imela 5.

Rezultat volitev je oslabil centralizem med Čehi še bolj in okrepil najagresivnejši del češkoslovanske stranke, ki je baš na Moravskem.

Nemški soc. dem. stranki je bila nova češka soc. dem. stranka simpatičnejša, nego češkoslovanska. Sedaj pa je bilo treba premisliti, kam s simpatijami: ali k slabotni novi organizaciji, ki ni dajala upanja na ugoden in močan razvoj, ali k stari češkoslovanski stranki nazaj?

Med nemškimi soc. demokrati sta zastopani obe struji. Eni se nagibljejo k novi, drugi k stari češki soc. dem. stranki. Podrobno ni treba navajati motivov, ki vodijo obe struji. Bauer sam pravi, da ne more biti naloga nemške soc. dem. stranke, da odbije zaradi simpatij do stare češkoslovanske novo češko stranko — ali pa narobe. Nemška soc. dem. stranka mora priznavati o b e stranki češkega proletariata za socialnodemokratski in z o b e m a skupno bojevati razredni boj proletariata.

Tu pa je velika ovira: sedanja organizacija celokupne stranke, ki ne dopušča zveze z obema češkima strankama hkratu. Spor med obema češkima organizacijama je tedaj raznesel sedanjo obliko internacionalne celokupne organizacije. Ta nima več življenske moči v sebi. Začenja se pa razvoj, ki nas mora dovesti k novim oblikam internacionalne skupnosti. Po kakšni poti pa? To je problem celokupne stranke. Izza hainfeldskega strankinega zbora pa do 1905 je bila v Avstriji enotna soc. dem. stranka; nje članice so bile od 1907 l. strankine organizacije po narodnosti, kojih je bilo šest. Ta celokupna stranka je polagoma odumrla. Dandanes ni več avstrijske socialne demokracije, marveč le nemška, češka, poljska, rusinska, jugoslovanska in italijanska socialna demokracija, ki so v krhki zvezi med seboj.

Kdo je član celokupne stranke? Težko določiti!

Organi te stranke so odpadali drug za drugim. Izza l. 1905 ni bilo nobenega zbora celokupne stranke več. Dandanes bi ga niti ne bilo več mogoče sklicati, ker organizacijski statut še vedno temelji na razdelitvi volilnih okrajev V. kurije. Katere organizacije naj pošljejo delegate na zbor celokupne stranke? Težko določiti!

Skupna eksekutiva tudi ni več organ enotnega političnega vodstva stranke. Parlamentarična zveza poslancev naj bi bila utelešenje enotnosti stranke? Tudi tega ni več!

Da, niti v čustvovanju sodrugov ne živi več celokupna stranka — temveč le rahla zveza šest soc. dem. strank.

Celokupna stranka torej v stari obliki ni drugega nego fikcija. Tudi ta fikcija se bo razblinila vsled razcepitve češkoslovsanske delavske stranke. Nujno je tedaj, da se ustvari nov temelj v novi obliki za novo celokupno stranko.

Prvi predpogoj je, da se konča spor zaradi strokovnih organizacij. Dokler tu ni edinosti, je tudi ni na političnem polju. Edina rešitev strokovnega spora je: teritorialno odmejničenje delokrožja internacionalnih in češkoslovsanskih strokovnih organizacij. Internacionalna strokovna društva naj razpuste svoje krajevne skupine v čeških pokrajinah Češke in Moravske in oddajo svoje člane češkoslovsanskim zvezam; češkoslovsanske zveze naj se odpovedo resno in za vedno prodiranju na Dunaj in Nižje Avstrijsko, na nemško Češko in nemško Moravsko, na nemške in poljske dele Šlezije. Če se to zgodi, se stopita češki stranki zopet v eno, in za novo organizacijo avstrijske celokupne stranke na novi podlagi je dana potem možnost.

To se seveda ne zgodi od danes do jutri. Treba zato dela in propagande. Stare oblike nimajo več življenja v sebi, za nove pa še ni prišel čas, da se ustvarijo. Zato naj se nemška stranka ne oklepa preživelih oblik celokupne organizacije; mora se odločiti, da gre po svoji poti, — vedno pripravljena za kooperacijo z obema češkima strankama, kjer je sporazumljenost, a tudi odločena, da po svoji pameti postopa, kjer še danes te sporazumljenosti ne more biti.

V gospodarskih in socialnih zadevah se bo lahko našlo to sporazumljenje. Drugače pa v narodnih. Nemška soc. demokracija si mora — če ne bo drugače — sama ustvariti svoj narodnostni program, ako se ji to ne posreči skupno s češko stranko. Predvsem je pa treba dati slovo mnenju, da bi se ohranile stare oblike celokupne organizacije; te nimajo plodnosti v sebi — zato le odtujujejo in ločijo. V krepki samostojnosti se pa dajo pripravljati nove oblike celokupne organizacije. Tega je treba!

To bi bilo nemško stališče. Bauer sicer naglaša, da je to njegovo zasebno mnenje, ki ga izraža v diskusiji; nič več. Vendar se nam Bauerjev nazor zdi tako karakterističen, da no njem moremo presojati stališče nemške soc. dem. stranke.

Od tega stališča se pa silno razlikuje ono češkoslovsanske soc. dem. stranke.

P r á v o Lidu, glasilo te stranke, je objavilo vrsto člankov »Spori v socialni demokraciji v Avstriji«, ki jih tudi Kampf v prevodu prinesel svojim čitateljem.

Vsebino teh člankov lahko podamo prav ob kratkem, če izpustimo vse polemične agredience, ki za nas niso tako važne kakor za Čehe in Nemce.

Člankar izhaja s stališča, da so nemški soc. demokratje hoteli rešiti nacionalni problem vedno le na ta način, da bi mogli gospodovati nad češkimi delavci in jim usiljevati svojo politiko. Ves socializem nemških sodrugov se zrcali v načelu: Češki delavec mora biti podložen nemški socialni demokraciji in ji plačevati tribut. Kdor se temu načelu ne podvrže, ga izključijo iz socialistične internacionale. Vrednost čeških socialnih demokratov cenijo edinole po tem, v kolikor se brigajo za interese in potrebščine nemške socialne demokracije.

Stremljenje nemških sodrugov, vladati nad češkimi, je tako staro kot ves pokret češke soc. demokracije. Izprva je neznanska persekucija delavskega gibanja povzročila, da so se združili češki in nemški sodrugi k skupni obrambi. Bržko pa je to preganjanje nekoliko pojenjalo, se so začele že tudi češke pritožbe nad nesolidarno gospodstvaželnostjo Nemcev.

Ko se je soc. dem. stranka v Avstriji začela tudi očitno organizirati politično, so se vsled takih razmer Čehi sicer vdeleževali skupnih prireditev, inštitucij in organizacij, toda še z večjo vneto so delali za svojo stranko na svojih kongresih. Ustvarjali so si avtonomno stranko. Organizirali so se v lokalnih organizacijah, ki so se spajale v okrožnih. Nastale so tudi deželne organizacije. Te so posredovale med lokalnimi in centralnimi dunajskimi organizacijami. Ker pa bi te deželne organizacije na Češkem in Moravskem imele češko lice in češko večino, so se vprli nemški sodrugi, češ, da ne bodo nikoli gravitirali v Prago. Tako so bili takrat nemški sodrugi separatisti. Tako sta nastali dve deželni organizaciji, nemška in češka. Enako je bilo pozneje v Šleziji.

Čehi so videli, da so nemški sodrugi le takrat za skupno organizacijo, kadar morejo v nji gospodovati; če to ne gre, pa postanejo separatisti. Čehi so se zato začeli otresati vseh vezi, ki so ovirale razvoj češke organizacije. Vsled tega so se l. 1897. upoštevale dejanske razmere in avstrijska soc. demokracija se je iz enotne premenila v združeno stranko. Nastala je združena češka, nemška, poljska, italijanska, rusinska in slovenska socialna demokracija v Avstriji. Do l. 1905. je imela vsako drugo leto skupen strankin zbor, potem pa ni več V novembru 1905 se je vršil skupen kongres strokovnih organizacij, toda nemški sodrugi in z njimi vred češki centralisti so tako sovražno nastopili proti

češkimi avtonomistom, da se je molče priznalo, da bi skupni kongres vtegnil le še pokopati zadnje ostanke skupnosti soc. demokracije v Avstriji.

Praktično se je vzdržala skupnost soc. demokracije v Avstriji v Zvezi soc. dem. poslancev na Dunaju. Ker pa so nemški sodrugi tudi tu hoteli zavladati, so bili pogostokrat prepiri med njimi in Čehi. Ko so nemški sodrugi spoznali, da ne nadvladajo čeških, so pa raje razpustili zvezo soc. dem. poslancev.

Tako ima tedaj soc. demokracija v Avstriji eno samo skupno inštitucijo — celokupno strankino zastopstvo. Ta je pa zelo problematična. Pravzaprav je le vnanja reprezentacija in sicer poglavito nemških sodrugov. Glasujejo po ključu: Nemci imajo 4 glasove, Čehi 3, Poljaki 2, Rusini, Slovenci in Italijani po enega. Povsod so odločevali Nemci; ti pa so izgubili sleharen smisel za enakopravnost.

Kakor v politiki, tako v strokovni organizaciji. Lokalne organizacije so se spajale v deželni; veljalo je natihem načelo, naj se vobče združijo sodrugi vsake narodnosti v eno določeno celoto. Deželne — ali bolje: pokrajinske — organizacije so se potem spajale v državnih zvezah deželni društev. To je bilo češkimi sodrugom všeč in je koristilo celokupni delavski stvari. Nemški delavci pa v teh zvezah deželni društev niso imeli neomejene oblasti nad vsemi člani in vsemi sredstvi prosto združenih organizacij. Nemški sodrugi so si začeli prizadevati, da se zveze deželni društev pretvorijo v državne. Vodstvo teh je prešlo na Dunaj. V njih so nemški sodrugi nategnili centralizem z vso silo: pobrali so vsak krajcar in ga nesli na Dunaj, nastavljali najnesposobnejše uslužbence in so pritiskali na češke člane, da so se ti začeli upirati. Mezdno gibanje v čeških krajih je bilo podpirano do mačehovsko, korist so imeli nemški krogi in Dunaj.

Prvi so se osvobodili češki sodrugi čevljarji. Ker so jim nemški sodrugi grozili s preganjanjem in uničenjem samostojne češke organizacije, se je uprlo češko delavstvo sploh. Nemci so nastopili tem brezobzirneje proti Čehom, ker so mislili, da jih ustrahujejo. Proglasili so vsakega separatistično organiziranega češkega delavca za neorganiziranca; ukazovali so delavcem, da ne smejo z njimi delati; preprečevali so njih mezdna gibanja; obravnavali s strokovnimi organizacijami v Nemčiji, da ne trpijo separatistično organiziranih čeških delavcev; v mezdni gibanjih niso marali nastopati skupno s češkimi avtonomisti, dasi so nastopali z nacionalnim in kršč. socialnim delavstvom; na kon-

ferenci v Amsterdamu so bili češki avtonomisti izključeni na migljaj zastopnika dunajske strokovne komisije ...

Od zunaj nemški sodrugi niso mogli pokoriti čeških avtonomistov; zato so poizkusili to doseči od znotraj. Tajniki dunajske strokovne zveze so l. 1909. na Moravskem naskočili češke politične organizacije. Ta naskok se je ponesrečil, ker se je dosegel »sporazum«. Čez par mesecev so isti tajniki zahtevali, naj se češki sodrugi, ki se ne uklonijo nemškim poveljem brezpogojno, odstranijo z Dunaja. To je razburilo celo Moravsko. Dunajčani pa so se zanašali na vpliv svojih uslužbencev in na svoja gmotna sredstva. Osnovani so novo samostojno centralo, ustanovili časopis in začeli napadati na nezaslišan način češko socialno demokracijo.

Prišel je Kodanj s svojo sodbo, da se Čehi morajo podvreči. Takrat se je prvič razcepila češka stranka pri glasovanju o obliki strokovnih organizacij.

Nemci so potem še podpirali na razne načine češke centraliste in izkušali po ovinku doseči z razdvojitvijo enotne češke stranke, kar se jim ni posrečilo naravnost.

Nemškim sodrugom gre v resnici za to, da si ohranijo nadvlado in gospodstvo nad češkimi. Čehi se borijo v tem boju torej le proti šovinizmu, ki jih hoče prisiliti, da bi pomagali, vzdržati nadvlado in nacionalne privilegije Nemcev v Avstriji na škodo enakopravnega češkega naroda.

»Ljudstvo, ki ga drugo gospodarsko izkorišča in politično ter kulturno zatira, in ki se bori za dosego svoje narodne samostalnosti, ne more delati take politike kot privilegirano ljudstvo izkoriščevalcev in zatiralcev. Nemški sodrugi neprestano pravijo, da se mora proletariat v prvi vrsti brigati za svoje razredne interese, n. pr. za zvišanje mezde, skrajšanje delavnika, socialne reforme itd., toda to so prazne besede v času, ko smo stopili na parlamentarna tla. Mi se vendar ondi razven za svoje čisto proletarske zahteve tudi borimo za politično moč, da se moremo uveljaviti.«

»Nemški sodrugi se morajo odpovedati svoji gospodstvaželnosti in odnehati od prizadevanja, da s svojo politiko branijo gospodarsko, politično in kulturno hegemonijo nemške buržoazije, Čehi pa silijo, da bi jih pri tem še podpirali.«

Nemški sodrugi niso opravičeni zahtevati od Čehov, da se odtrgajo od stremljenj in bojev zatiranega češkega naroda in da pomagajo privilegije nemške nacionalne celokupnosti braniti celo proti sebi.

*

Kakor vidimo, je češko stališče prav daleč od nemškega! Priznati moramo, da je češko stališče mnogo širše in kompliciranejše od nemškega. Kako se bo zgradil most, ki bo zvezal obe stranki, ni jasno ne tu ne tam. Zanimljivo pa je gotovo, da obe stranki trdno upata, da se bo prepad med njima premostil, ker se mora.

Inž. A. ŠTEBI:

Tehnika in narodno gospodarstvo.

(Dalje.)

III. Narodno gospodarstvo.

Kaj znači besedica »gospodariti« in kaj je »gospodarstvo«? To vprašanje sili vsakemu nehote na jezik, ako govori splošno o narodnem gospodarstvu; treba si je torej ogledati sorodstvo in medsebojno zvezo teh dveh pojmov, predno diferenciramo narodno gospodarsko delo s tehničnega stališča.

Mi govorimo splošno o umnem in slabem gospodarstvu. Torej je jasno, da nam »gospodarstvo« ne predstavlja družega kot učinek nekega dejanja, korist ali škodo, katera rezultira iz skupnega dela posamezne familije ali cele narodne skupine. Gospodarstvo je torej končni učinek našega dela in nosi na sebi vse znake tega podrobnega dela. Kakor se je gospodarilo, tako je gospodarstvo. In ker je naša težnja, doseči vedno le ugoden končni rezultat, je takoj umevno, da si v besedici »gospodariti« ne predstavljamo družega kot ekonomično dejanje. Gospodariti je torej tako dejanje, da z najmanjšimi ali najcenejšimi (v naravnem ali materielnem pomenu) sredstvi dosežemo najvišji efekt. Jaz gospodarim šele potem, ako z gotovo svoto denarja ali z gotovo množino vrednot, recimo z x kronami dosežem končni efekt, kateri nam predstavlja $(x + a)$ kron. Čim večja je številka a , tem produktivnejše, izdatnejše je bilo moje delo, tem bolje sem gospodaril.

Da povzdignemo ta končni efekt, da z našimi močmi torej v resnici gospodarimo, je smoter našega življenja in je edino zagotovljenje naše eksistence. Ta končni efekt povzdigniti je v prvi vrsti naloga tehnike, ker le tej je možno, da nam z vedno

novimi pripomočki olajšuje podrobno delo, povzdiguje množino produkcije in omogočuje racionalnost izrabljene moči in naravnih zakladov.

Ker se da to dejstvo najlozje ilustrirati s pomočjo praktičnih slučajev iz narodnogospodarske stroke, naj navedem nekaj vzgledov.

Prihodnje leto bode panamski kanal dovršen. Sedaj morajo vse ladje, namenjene na zahodno stran Amerike, objadrati daljno pot okoli južne Amerike, ali pa se mora blago iz ladij izkrcati ter potem voziti dalje po železnici, katera pot seveda zelo podraži vse izdelke in blago, katero je navezano na to dolgo pot. S panamskim kanalom bode pa n. pr. pot iz Evrope v St. Francisko okrajšana za okroglo 11000 km. Ako računoma, da znaša letni transport edino na tej progi približno 4.000.000 ton, sledi iz tega letno okrajšanje na prekmorskem potu 44.000 milijonov tonskih kilometrov. Pri povprečni ceni 0'3 vinarjev za tonski kilometer znaša prihranek na transportnih stroških $44.000 \cdot \frac{0'3}{100} = 132$ milj. kron.

Nam zadostuje v tem slučaju, da pokažemo le, koliko znaša surovi prihranek s tem velikim tehničnim delom za splošno narodno gospodarstvo. Ako računamo potem še ostala pota in z vsem blagovnim prometom tega skrajšanega pota po odbitku vseh režijskih stroškov, pridemo še vedno na lep dobiček, katerega nam prinaša to najnovejše delo moderne tehnike, ne glede na druge dobičke tega dela, kakor splošno povzdigo trgovstva in prometa, časovno okrajšanje itd.

Oglejmo si naše rudokope živega srebra v Idriji. Kako je bilo s tem podjetjem še pred 100 leti?

Tudi takrat se je pridno rudarilo, a kako? S krampom in kladivom je telesna moč rudarja z velikim trudem rila dalje v podzemeljske rove in z nerodnimi in primitivnimi sredstvi je trpin vlačil rudo na dan. V tedanjem nedovršenem procesu se je potem iztisnilo iz rude le majhen del živega srebra in zame-tavala se je ruda, katera je imela še veliko kovine v sebi, ker tehnika tedaj ni bila še na tako visoki stopinji, da bi bilo mogoče rudi odvzeti vso njeno dragoceno vsebino. To ni bilo nikako rudokopstvo, to ni bilo nobeno umno gospodarstvo, ampak pre-prosto rudarjenje.

A danes? Podjetje pobira tiste nekdanje zavržene ostanke, jih izčrpava in pridobiva iz teh preje popolnoma ničvrednih ostankov veliko množino živega srebra. Danes kopljemo v Idriji z naj-modernejšimi orodji, dovršena transportna sredstva olajšujejo

produkcijo, v kemičnih laboratorjih se natančno preišče svojstvo rude in zavrženih ostankov, da se na ta način najde najprimernejša pot produkcije in da ne ostane v njih niti najmanjša vrednost več. Varnost delavca je kolikor mogoče zasigurana in izčrpavanje živega srebra iz te rude je tako varčno, da se iztisne iz trdega kamenja tudi zadnja trohica drage kovine. Podjetnik (da je to država, je čisto brezpomembno, ker sta danes privatni podjetnik ali država kot podjetnik popolnoma brez razločka) je ustvaril s pomočjo modernega orodja, z najracionalnejšim in popolnejšim izkoriščanjem vseh stranskih produktov in z moderno urejenim trgovskim aparatom moderno rudokopstvo. On rudari tako ekonomično, da si z najnižjimi produktivnimi stroški zagotavlja visok dobiček in eksistenčno moč svojega življenja.

Danes je delo racionalno in tehnično dovršeno. Danes se varčuje v malem in ne v velikem — nasproti prejšnji metodi, ko se je varčevalo le v velikem in varčenje v malem preziralo. Podjetnik danes v resnici gospodari in dviguje na ta način gospodarstvo.

Poglejmo nadaljni vzgled. Kako žalosten konec so vzela nekdanja konsumna društva, katera je ustanavljala klerikalna stranka na Kranjskem. Tu nam najbolj jasno stopa pred oči resnica, da sta lahkomišelnost poslovanje in slaba organizacija kakega podjetja največja razdiralca narodnogospodarskih napredkov. Z nepremišljeno naglico in brezprimerno lahkomišelnostjo so ulovili nekaj nesrečnih združnikov, nakupili, brez trgovsko izkušenega vpogleda in brez pravega tehničnega duha množine blaga in pričelo se je tisto gospodarstvo, katero ni imelo nič mozga in katero je moralo v kratkem propasti. Polom ni izostal; pomagalo ni, da se je pozneje tuintam amputiral ta ali oni bolni člen celega gibanja, ampak podrla se je naravnim potom cela stavba.

Tu se ni gospodarilo in ustvarjalo kakih trajnih vrednot, podajali so se le vzgledi najslabšega gospodarstva. Poizkušala je stranka v strankarskem smislu gospodariti, a je baš radi svoje strankarske lahkomišelnosti le dogospodarila.

Kako pa napredujejo druga vzgledno organizirana konsumna društva! Oglejmo si n. pr. nižjeavstrijsko delavsko konsumno društvo ali dunajsko uradniško konsumno društvo. Leto za letom viden napredek, vedno obširnejši promet, vedno večja korist in varnost združnikov. To združništvo ni samo kupujoče in podajajoče podjetje, ampak povspelo se je s svojo vzgledno organizacijo in premišljenim delom do proizvajajočega velepodjetja.

S svojim utrjenim materielnim temeljem in vzornim organizmom zida tovarne, kjer izdeluje življenske potrebščine, in na ta način upliva regulativno na ves trg.

Tako podjetje ima življensko moč in opravičeno eksistenco. To je vzor umnega in racionalnega gospodarstva in nam kaže pot, po kateri je hoditi, da se go s p o d a r i z razpoložljivimi zakladi narodnega bogastva.

Že na podlagi teh vzgledov lahko sklepamo o dvojnem varčenju, katero najmogočneje upliva na vsako gospodarstvo. To je varčenje v malem in varčenje v velikem. Prvo, torej varčenje v malem, nam prinaša največje koristi ter vedno skrbi za zdravje cele gospodarske organizacije. Varčenje v velikem pa je nezdravo in nevarno, za vsako podjetje kvarljivo.

V vsaki družbi je torej stremiti za pravilnim reguliranjem tega ventila. Vsaka družba, vsak narod, kateri računa le s trenutkom, na danes in ne upošteva trajnosti, prihodnosti, širokega okvirja celega gospodarstva, ne skrbi za svoje življenje in ne gospodari za celokupnost. Iz malega raste veliko, ta ubogi ljudski pregovor ima v sebi vso čisto resnico in vso umetnost vsakega gospodarstva.

Koliko se je že zakrivilo v tem oziru na našem domačem gospodarskem polju! Poglejmo le n. pr. našo domačo slamninarsko obrt v Domžalah. Vsa ta obrt bi bila lahko samo v naših rokah, le nam v korist, ako bi se pravočasno izpregledalo, da je varčenje v velikem škodljivo. Oziralo pa se ni na to dejstvo in pletlo dalje slamo v vsaki posamezni kajži, dokler ni prišel tujec, kateri ni varčil v velikem, ampak kateri je vtaknil veliko denarja v mogočne tovarne in se vgnездil sredi našega telesa. V podrobnem delu je potem s pomočjo modernih strojev dosledno izvajal varčenje v malem, spravil prej samostojno prebivalstvo v svojo odvisnost in vtaknil na ta način njih zaslužek v svojo kapitalistično malho.

Nič drugače se nam ne godi na vseh drugih poljih domačega narodnega gospodarstva. In glavna krivda leži po mojem mnenju v tem, da nismo pravočasno t e h n i č n o izpregledali. Vsako gospodarstvo — in ako vzamemo tudi le eno popolnoma samostojno in izolirano rodbino — zahteva v prvi vrsti čisto in pravilno organizacijo in pravilno razdelitev podrobnega dela. Oboje je izključno delo tehničnega duha.

Nam je toraj v prvi vrsti razkrojiti narodnogospodarsko delo v glavne dele, da potem lahko uvidimo veliki vpliv tehnike na

celoto. Narodno gospodarstvo vsebuje v sebi tri poglavitna dela in to so:

1. blagovno produkcijo;
2. blagovni promet;
3. blagovno zamenjavo ali prodajo.

Pri blagovni produkciji računamo po navadi s tremi produkcijskimi faktorji in ti so: zemlja s svojimi zakladi, delo in kapital. Umestneje in pravilneje razdelimo produkcijo v materijo, energijo, čas in prostor. Saj kapital nam ne predstavlja nič primarnega, ampak že neko delo, neko vrednost, kar je izšlo iz naših rok oziroma iz naše moči.

Jasno je torej, da imamo posvetiti tem štirim temeljnim členom našo največjo pozornost. Raznovrstne so kombinacije teh štirih temeljev in popolnoma v naših rokah. In ker se ne da izvesti to kombiniranje po gotovem in vedno pravilnem sistemu, mora biti učinek teh kombinacij vedno različen. Tu ugoden, tam neugoden; danes imamo od njih veliko korist, jutri veliko škodo. Naše stremljenje mora biti torej, da dosežemo kolikor mogoče najugodnejšo kombinacijo; narodno-gospodarsko delo je, te kombinacije tako izvesti, da imamo kolikor mogoče veliko koristi od njih.

Materija — zemlja, narava, surovo blago — zahteva vedno temeljitega spoznanja. Šele ako so nam vsa svojstva, vse posebnosti materije popolnoma znane, moremo ž njo uspešno razpolagati in jo ekonomično uporabljati. Da koristim narodnogospodarskemu delu, imam torej natančno spoznati materijo in z vso pazljivostjo prevdariti, na kak poseben način in v katerem gotovem slučaju mi ona predstavlja v resnici gospodarsko vrednost.

Če imam v svojih rokah premoga bogato zemljo, še ni rečeno, da mi predstavlja ta premog brezpogojno koristno vrednost. Njegove zunanje lastnosti, da je črn, da gori, še nikakor ne zadostujejo okoliščini, da bi ta premog uporabljal s koristjo za pretvarjanje v parno moč. Ampak preizkusiti moram vse njegove notranje lastnosti, kalorično vrednost, itd., da mi je mogoče oceniti, v katerih slučajih in za katero uporabo je ta premog izrabljiv.

Energija je najdragoceneji zaklad, bodisi narave ali človeka, in ustvarjajoča sila našega dela. Da je ž njo najvarčneje ravnati, je samoumevno in naravno.

Čas in prostor sta takorekoč naša nasprotnika pri gospodarskem delu. In vse naše stremljenje se obrača z največjo skrbnostjo ravno na ta dva člena, da jih kolikor mogoče premoremo in na ta način utesnimo njihov vpliv pri našem delu. V blagovni

vrednosti najdemo vedno ta dva faktorja kot glavna obtežitelja — bodisi s stališča producenta ali konsumenta — in radi tega je tehnika, katera stremi po brezobzirnem premaganju časa in prostora, tako velikanskega pomena in vpliva za narodnogospodarsko delo.

Blagovna produkcija je torej kombinacija teh štirih faktorjev. In naj bodo potem proizvodi materielni ali energetični (elektrika) ali prostorni (kanali, rovi), odvisni so vedno od trenutnega stanja tehnike. Produkcija blaga ne napreduje, ako mi ni na razpolago popolnejše orodje, in produkcija blaga ne more napredovati, ako ne razpolagam z vzorno organizacijo celega podjetja.

Kaj hočem z najboljširnejšimi in najlepšimi gozdovi, kateri so daleč v nepristopnih hribih, ako nimam prilike, da bi les poceni izpeljal v dolino, kjer bi ga izkoriščal v industrialnih podjetjih ali ga v druge namene dalje izvažal? Kaj mi pomaga najlepša vodna moč, katera leži v kraju brez industrije, ako nimam pomočkov, da bi to energijo izpeljal v kraj, kjer bi jo ekonomično izrabil? Kako si naj pomaga združništvo z obširnim produkcijskim krogom, ako nima vodstvo tehnično sposobnih moči, katere bi znale ekonomično regulirati celo produkcijo in znale iskati novih potov proizvodnje?

To je povsem tehnično gospodarsko delo. Tehniku je mogoče, na podlagi obširnega materiala današnjega stanja znanstvene tehnike, v naravi neugodno ležeči zaklad dvigniti in ga privedi v izrabljanje v gospodarsko koristnem delu. Tehniki je mogoče za vsako delo poiskati najekonomičnejšo pot proizvodnje in za vsako delo izvoliti najprimernejše pripomočke in orodja. V kemičnem laboratoriju je šele mogoče natančno preiskati svojstvo vsake materije in na podlagi njenega popolnega spoznanja šele lahko določimo, ako je ta ali oni material bolj sposoben za nadaljnji proces.

Vse delovanje pri proizvodnji blaga v ožjem smislu zahteva torej v ekonomskem interesu pomoči tehnike.

Največjega pomena blagovnega proizvodnje je pravilna razdelitev dela. In edino ta razdelitev omogočuje uspešno konkurenco posameznega podjetja. Jasno je, da čim bolj napreduje strokovno specializiranje, čim bolj napreduje razdelitev enega celega dela v najenostavnejše dele, tem sigurnejše in hitreje je delo v rokah poedinega delavca. S tem raste intenzivnost produkcije, produkcijski stroški padajo in obenem s temi prodajalna cena, raste pa konkurenčna možnost.

Ta razdelitev dela je bila šele mogoča, ko nam je tehnika podala najmodernejše delavne stroje. Ž njimi je vse to delo razdelitve postavila na strogo tehnično podlago. Vsako podjetje potrebuje torej v prvi vrsti tehničnega vodstva in tehnične organizacije.

Ob enem z razdelitvijo dela koraka izrabljanje odpadkov. Količnega pomena je za vse narodno gospodarstvo ravno ekonomično izrabljanje teh nekdanj zametanih produktov, najjasneje priča sladkorna industrija. Po Lustigu je bil dobiček, katerega so dosegli v zadnjih 26 letih (1880—1906) z izrabljanjem odpadkov v tej industriji približno 7 milijard kron. To je vendar krasen dokaz, kako važno se mora gledati na vse odpadke pri naši produkciji, predno jih zavržemo.

Pred 20 leti so pri železni industriji polnili prazne jame s Tomaževo žlindro, ne da bi vedeli, kam s temi neljubimi odpadki. A danes? Nikdar ni dovelj te žlindre. Saj je najboljše gnojilo v kmetijstvu! V kemičnem laboratoriju železnega podjetja so spoznali s pomočjo znanstvene tehnike kemično sestavino te žlindre in nato so takoj uvideli njeno veliko vrednost za rastlinsko življenje.

In še nebroj drugih slučajev nam dokazuje velikanski pomen izrabljanja odpadkov. In kdo drugi naj vodi iniciatorično delo na tem polju kot tehnik, oziroma kemik? —

Kaj pomenja koncentracija delavne sile, kaj pomenja vedno bolj samostojno in avtomatično delujoči stroj v vseh obratih in podjetjih narodnega gospodarstva, to bode vsakemu znano. Vsakdo mora priznati, da je moderna tehnika na polju produkcijskega procesa ustvarila šele moderno delo in si s tem priborila pravico, voditi in uravnavati vse delo narodno-gospodarske produkcije.

Kaj nam predstavlja vedno bolj intenzivno stopnjevanje delavne hitrosti v modernem stroju, kot sistematično gojenje in upoštevanje varčenja v malem? To je izključno zasluga moderne tehnike. Racionalno izkoriščanje vodne pare v kotlu, in ako opravi tu svoje delo, nadalnje izkoriščanje pare v druge svrhe, kakor sušenje, pranje, itd., nam istotako dokazuje dosledno varčenje delavne eneržije, torej varčenje v malem. Čas in prostor in eneržija so v popolni oblasti današnje tehnike in le s pomočjo te dosežemo najracionalnejše izkoriščanje v podjetju naložene materielne in energetične vrednosti. Radi tega pa moramo odstopiti vse organizacijsko delo vsakega podjetja tehnikom.

Pri organizaciji vsakega podjetja je največjega pomena, da je odgovornost, kontrola in iniciativno delo v eni osebi združeno.

Iz tega sledi, da mora biti ta duša podjetja tehničen strokovnjak. Ali ni neodpušljivo, ako zavzema mesto železničnega ministra jurist? Kako more on nositi odgovornost celega strogo tehničnega aparata? Kako more on dajati iniciativo pri reševanju težkih tehničnih problemov in kako more on kontrolirati ves ta obširni in komplicirani železnični aparat, ako ne zna tehnično misliti? Na ta način so lahko umevne tako česte nezgode naših železnic in tako nepopolno dovršene železniške mreže.

Ali je revni čuvaj, ki je radi preutrujenosti v zadnjem trenutku premaknil napačno umikalnico, kriv večje nesreče vlaka? Ali je pravi povzročitelj take nesreče ubogi nižji uradnik, kateri je nezadostno aviziral odhod ali prihod kakega vlaka? Ne! Krivda leži v sistemu, krivda leži v najvišji organizaciji. In vendar ne nosi v takem slučaju odgovornosti oni, kateri ima odgovornost imenoma v svoji moči, ampak nesreča doleti najnižjega zaposlenca, kateri ni nič več, ko del tega nepopolno ustvarjenega aparata.

Kamor pogledamo, vidimo jasno, da je pri organizaciji in v vodstvu vsakega podjetja neobhodno potrebna tehnična pomoč. Organizator more biti le oni, kateri pozna vse podjetje v vseh podrobnostih in voditelj podjetja more le tedaj uspešno delati na svojem odgovornem in iniciatoričnem mestu, ako se je uglobil v vso širno in nikakor ne lahkoumevno notranjost moderne tehnike.

Pri proizvodjanju blaga pridejo dandanes tudi varnostne priprave na odločilno mesto. Tudi to polje je strogo tehnične narave. Kapitalist sam ne bode nikdar uvidel potrebe kake posebne varnostne priprave, ker deloma ne more in deloma noče, radi znižanja profitne rate, uvideti in priznati njih umestnost. Tehnika je pa s svojimi modernimi stroji dosledno izboljševala ta varnostni princip in s tem zviševala sigurnost dela posameznega delavca.

Pri blagovnem proizvodjanju, tem glavnem delu narodnega gospodarstva, mora biti vedno in povsod prvo načelo, da se organizacija v tem smislu, t o r e j v s t r o g o t e h n i č n e m s m i s l u, izpopolni in v tem duhu delo nadaljuje. —

Blagovni promet izročamo skoro izključno trgovskemu področju. In vendar je to le deloma upravičeno. Ne bodem trdil, da spada vse to delo v e d n o le tehnično izobraženemu strokovnjaku, ampak zahtevati moram, da se vedno in v vsakem slučaju natančno preudari, ako more to ali ono delo tega obširnega delokrožja zmagovati v največjo korist podjetja trgovec ali pa opravi tehnik na tem mestu bolje svojo dolžnost.

Prometni stroški, način blagovnega prometa in razvitek prometnega omrežja so najodločilnejšega pomena za narodno gospo-

darstvo. Dostikrat požirajo stroški prevažanja kakega produkta vso njegovo blagovno vrednost, akoravno bi majhna tehnična preureditev takoj položaj tako predrugačila, da bi isti produkt imel konkurenčno sposobnost. Vkljub dobro urejeni železnični progi dostikrat ne moremo kako blago, katero ima zelo znamenito tržno vrednost na kakem drugem trgu, spraviti iz rok in na ta način dvigniti naše premoženje, ker nam primanjkuje na tem prometnem potu in ugodno ležečem produkcijskem mestu za to blago pripravnih transportnih sredstev.

Z oddaljene obali Nemčije, z daljnega severnega morja prihaja na Dunaj vsak dan vagon za vagonom dobro ohranjenih rib in drugih morskih živali. Nemško trgovstvo se ni ustrašilo izdatkov za moderna prometna sredstva, ker je le na ta način moglo tako uspešno dvigniti svojo ekspanzivno moč; poleg svojega brezprimerno razvitega železničnega omrežja in vzgledno zvezanih kanalov je skrbelo za tehnično moderni transportni material in s pomočjo tega zatrla našo naravno konkurenco na domačih tleh.

In naša Adrija? Zakaj ona ne zalaga naših največjih trgov s svojim naravnim bogastvom? Bilo je že pač obilo poizkusov, a tako hitro so ti umrli, kakor hitro se je porodila misel. Ni čuda! Trgovsko zdravi in umestni ideji je stal nasproti tehnično nedovršeni transportni aparat. Hitrosti ideje nasprotovala je počasnost našega železničnega vlaka in uspešno izpeljavo načrta ovirala je nemodernost naših prometnih sredstev v podobi starih in nerabljivih vagonov.

Naši industrialni izdelki ne najdejo svojega naravnega pota na Balkan, kjer nas izpodrivata že zopet ta tako često imenovana Nemčija in Francija. V tem slučaju tvori zopet krivdo državna politika, katera je seveda ravno tako faktor blagovnega prometa, kateri ima skrbeti, da na naravnem potu naših produkcijskih izdelkov odstranja zapreke.

Kako to, da se naše edino pristanišče, naš avstrijski Hamburg tako počasi razvija? Pričakovati bi bilo, da se Trst relativno še hitreje razvija ko Hamburg, ker ima vendar Nemčija še veliko drugih pristanišč na razpolago, dočim nam ostaja edino to trgovsko pomorsko mesto. Kje leži tu krivda? Prav gotovo le v nezadostnih prometnih zvezah in v tehnično nepopolno razvitem transportnem aparatu na obali Adrije.

Moderni urejeni blagovni promet zahteva za uspešno delovanje najskrbneje in najpopolneje organiziranih transportnih sredstev. Železnično omrežje, posebno na našem jugu, je treba z nepretrganimi črtami izpopolniti, vožni park moderno urediti in tako pod-

jetje, kakor pristanišče, preskrbeti z modernimi dvigalnimi in transportnimi orodji.

To zahteva seveda obenem tudi preureditev našega upravnega materiala, to se pravi, na odločilna mesta transportnih uprav pošljimo tehnike in ne samo trgovce. Le na ta način je mogoče razlagati neprimerni razvitek na blagovno prometnem polju zadnjih desetletij v Nemčiji. Blagovni promet je našel v nemškem narodnem gospodarstvu najskrbnejše negovanje in transportna tehnika je ravno zadnja desetletja brezprimerno napredovala. Tehnično popolen aparat je za blagovni promet to, kar je rastlini zrak, kar je pri moderni produkciji pravilna organizacija celega obrata.

Za vsako podjetje, katero naj z uspešno koristijo deluje, je življenskega pomena, da teku surovin in umetnih izdelkov najdemo naprimernejšo in najcenejšo pot. Ni vse eno, ako poiščemo za dovažanje in odvažanje gotovega materiala najkrajšo pot, ampak potrebno je, da je ta pot tudi ekonomično najbolj prikladna. Treba je poiskati tehnično najugodnejše ležišče in finančno največjo korist obetajočo pot. To tehnično-ekonomično pravilno postopanje v vseh fazah transportnega dela jamči za napredek in ugodno razvijanje narodno gospodarskega premoženja.

Kakor skrbno je izbirati pravilno pot našim izdelkom, tako zelo ali še v večji meri je varčiti s človeško močjo pri transportnem delu, zunaj ali znotraj produkcijskega prostora. Vedno je stremiti, da se čim manj prometnega dela nalaga delavčevi roki in da se vse premikanje kolikor mogoče navali avtomatično delujočemu stroju.

To more seveda presoditi le tehnik, ker trgovec nima nikdar tako zelo pred očmi pravega delavnega principa, torej ne računa toliko z efektom, nego le bolj z delom sploh. Tehnik ima pa vedno pred očmi formulo $P. v = N. 75$ in le na podlagi te more vedno računati z okolnostjo, da sta v delavčevi fizični moči faktorja P in v skoro konstantni veličini, kateri je pač mogoče s pomočjo stroja poljubno predrugačiti in povišati.

V večji parni centrali je bilo prvotno za postrežbo parnih kotlov nastavljenih 54 kurjačev in 2 nadkurjača; režijski stroški so znašali za to delo povprečno 0'197 vinarjev za 1000 kg pare. Pozneje je obratno vodstvo spremenilo to staro primitivno ročno kurjavo z avtomatično, takozvano »Kettenrostfeuerung« v zvezi z mehničnim dovažanjem premoga. Potrebovalo se je sedaj le 20 kurjačev, 2 nadkurjača in 2 strojnika. Število kvalificiranih delavcev je bilo treba podvojiti, dočim je število navadnih kurjačev padlo od 54 na 20. Režijski stroški so se znižali na 0.073 vinarjev

za 1000 kg pare, torej nad 60%. Amortizacija in obrestovanje za investicijo potrebnega kapitala sta le malo pomanjšala ta dobiček.

Potrebno bi bilo, da bi še več tako značilnih slučajev navedel; kajti le s pomočjo tako konkretnih vzgledov je mogoče marsikoga prepričati, kako neverjetno vpliva moderna tehnika na transportno delo v narodnem gospodarstvu. A zavedlo bi predaleč, oziroma odvzel bi »N. Z.« preveč prostora z nadaljnim naštevanjem. Že iz tega slučaja jasno razvidimo, kako zelo življenskega pomena je vsak napredek tehnike za narodno gospodarstvo.

Pri vsakem podjetju, v vsakem obratu, kjer ima prevažanje in dovažanje blaga večje dimenzije, je treba najskrbnejše tehnične konsultacije. To polje prepuščajmo trgovskemu umu le tedaj, ako smo popolnoma in nedvomno prepričani, da ni pri celem prometu nobenih tehničnih težkoč, da pride edino in samo tarifno vprašanje prometnih stroškov že obstoječega aparata v poštev.

Kakor hitro pa je pri kakem narodnogospodarskem načrtu blagovni promet odločilni faktor za produkcijske stroške in na ta način torej odločujoči faktor pulziranju blagovnih vrednot, potem je naša dolžnost, da rešimo vse podrobno delo vsake faze produkcijskega delokroga v transportnem oziru, strogo tehničnim putem. Le s pomočjo moderne tehnike nam je možno dvigniti uspeh vsakega podjetja, katero zahteva za svojo življensko sposobnost najmodernejši prometni aparat.

Ostaja nam upoštevati torej le še poslednji steber narodno gospodarskega dela, ki je pa tudi ob enem delni zaključek gospodarske cirkulacije, prodajo in zamenjavo blaga. Ako mi je mogoče do sedaj kak prijatelj trgovsko gospodarskih interesov očital, da prenašam ves delokrog narodno gospodarskega dela skoro izključno na tehnično polje, potem ga v tem delu narodno gospodarskega gibanja lahko odškodujem, ker prepuščam ta delokrog skoro izključno njegovim priznanim sposobnostim.

Prodaja blaga je strogo trgovske narave in ne vsebuje nič tehnično karakterističnega. Zaraditega naj v tem važnem poslu odloča trgovec, kateri ima pa tudi obenem zelo veliko odgovornost pri presojanju trenutnih prodajalnih momentov.

Le majhen je delavni krog tehnika na prodajalnem in kupovalnem polju narodnogospodarskega dela. Kot prodajalec nastopa tehnik le tedaj, ako gre za prodajo strogo tehničnega materiala, strojev, tehničnih naprav itd. V tem slučaju je pa potreba, da se nastavi za to delo tehnik, tako naravna, da ni nobenega razmišljanja treba, ker kdo drug nego tehnik o taki stvari ne more razpravljati.

Istotako je pri nakupovanju potrebnih materialij v gotovem slučaju tehnik neobhodno potreben, ker ni glavna stvar, da se blago poceni kupi, ampak potrebno je dobro kupiti.

Ako ima strojna tovarna nakupiti večjo množino železa, ne zadostuje, da si ogleda vposlane vzorce, ampak vedeti je tudi treba, kakšno je to železo v svoji kemični lastnosti, poznati je treba delavni proces v železarni in najčešče je potrebno, da si natančno ogledamo podjetje, v katerem se to železo izdeluje. Prodajalcu obljubi modrino z neba, ako je potreba; a če pride tehnik v delavnice dotičnega prodajalca, vidi takoj, da je prodajalcu nemo-goče to dati, kar obeta, ker je ves obrat popolnoma nesposoben, da bi izdeloval tak material, kakor ga on obljubuje.

S tem ni nikakor trgovskemu izobraženstvu delokrog zožen, ampak je samo njemu stališče olajšano. Trgovsko izobraženi delavec ne more slediti dolžnostim na tem izjemnem polju in radi tega mu mora v korist posameznega gospodarstva priskočiti teh-nih na pomoč. Na podlagi naravnih potreb je tukaj meja jasno za-črtana in radi tega ni iskati nobenih spornih točk.

Izvajam torej, da je zamenjavanje blagovnih vrednot delokrog trgovca in le v izjemnih slučajih zahteva to delo sodelovanje teh-nika. Njegovi trgovski izurjenosti v tem poslovanju, njegovemu naravnemu instinktu zaupamo to celo težavno in komplicirano delo, a obenem pa tudi zahtevamo, da on nosi vso veliko odgo-vornost, ki je v zvezi s tem gospodarskim delom. —

Iz teh izvajanj vidimo torej jasno eno gospodarsko resnico: tehnično misliti se pravi ekonomično, g o s p o d a r s k o misliti. Misel in cilj gospodarskega dela je, z najboljšimi in obe-nem z najcenejšimi tehničnimi sredstvi doseči največji koristni efekt. Gospodarsko delo je tem popolnejše, čim popolnejše je po-drobno tehnično delo. Kolikor popolnejše je poedino gospodarsko podjetje v svojem tehničnem ustroju in svoji tehnični organizaciji, tem več koristi donaša poedino podjetje splošnemu narodnemu gospodarstvu.

Vsak tehnični napredek stremi torej za ciljem, delo ekonomi-zirati, tedaj čas, prostor in eneržijo spraviti v tako formo, da po-stane učinski faktor najbolj ugoden. S tem znižuje produktivne stroške, zenačuje blagovno vrednost v njega medsebojni odvisno-sti. Ali materielno izrečeno, varči z razpoložljivim kapitalom in dviga konkurenčno moč blagovnih vrednot.

To je torej naravna zveza tehnike z narodnim gospodarstvom. Šele indirektno, skoro bi rekel, nenaravno, pride kapital v zvezo z

narodnim gospodarstvom in je le potem koristonosen, ako stopa po naravnih in premišljenih potih moderne tehnike.*)

Kakor smelo napreduje moderna tehnika, tako živo in tako rapidno napreduje gospodarsko delo v našem modernem času. Tudi v Avstriji, akoravno imamo dan za dnevom na jeziku, da na gospodarskem polju tako revno napredujemo, tako prav »avstrijsko« lezemo za modernejšimi narodi. A vsekakor se razmere boljšajo, ker tehnika ne priznava nobenih »avstrijskih« razmer, ker mora naše narodno gospodarstvo dalje po naravnih postavah in preko vseh zaprek.

Razvitek tehnike se najbolj zrcali v razvitku železne industrije, saj je to kruh za vse gospodarstvo, saj je ravno železo nek stopnjemerec za splošno kulturo posameznih narodov. Z razvitkom tehnike — torej tudi z razvitkom železne industrije — pa napreduje, kakor omenjeno, razvitek narodnega gospodarstva. Torej nam predstavljajo statistični podakti o tem razvitku najboljše merilo za presojanje dejanskih razmer tega tako vitalnega vprašanja.

Po »Statistik des Vereines deutscher Eisen und Stahlindustrieller« je bilo poslednja desetletja na železoprodukcijskem polju sledeče gibanje:

I. Produkcija železa v tonah.

D e ž e l a	leto	leto	%	leto	%
	1880	1890		1900	
Z. države Ameriške . .	3,900.000	9,350.000	140	14,000.009	50
Nemčija	2,700.000	4,660.000	70	8,500.000	80
Francija	1,700.000	1,960.000	15	2,700.000	40
Avstrija	750.000	946.000	25	1.500.000	60

II. Produkcija jekla v tonah.

D e ž e l a	leto	leto	%	leto	%
	1880	1890		1900	
Z. države Ameriške . .	1,290.000	6,380.000	390	10,700.000	70
Nemčija	624.000	2,800.000	350	6,600.000	135
Francija	388.000	714.000	30	1,660.000	130
Avstrija	134.000	330.000	150	945.000	190

*) Kropotkin, Francoska revolucija: Zlato (kapital) je le v marljivih rokah koristno in plodonosno. V skrinjah kapitalista postane strupeno.

Iz teh tabel vidimo razveseljivo dejstvo, da tudi v Avstriji železna industrija zelo živahno napreduje, relativno bolj ugodno kot v drugih državah. Mi imamo žalibog vedno le absolutne številke pred očmi, te seveda govore dokaj žalostno resnico za naše dežele. A upoštevati je okolnost, da se je pri nas v preteklosti na narodnogospodarskem polju, bodisi v državno političnem ali privatno kapitalističnem zmislu, toliko grešilo, da je nam nemogoče v kratki dobi popraviti vso zamudo.

A gotovo je, da napredujemo. Kolikor bolj se razvija tudi pri nas moderna tehnika, kolikor bolj napreduje pri nas železna industrija, tam ugodneje se razvija naše narodno gospodarstvo.

Nam Slovencem je seveda ravno na tem polju največ zamude popraviti. Ne da bi nam primanjkovalo tehničnega izobraženstva ali podjetniške sposobnosti, ampak primanjkuje nam tistega gospodarskega duha ali tiste gospodarske zrelosti, katero je najti n. pr. pri nemškem ali angleškem narodu v toliki meri. Velikokrat sem že dal iniciativo, da bi se dvignila ravno ta železna industrija pri nas z domačimi sredstvi; a vsak glas je bil le bob v steno. Imam pa upanje, da se bode tudi pri nas na bolje obrnilo; da bi le ne zamudili ugodnega trenutka.

Hiteti moramo zamujeno popraviti. Koraki narodnogospodarskega napredka drugih narodov niso več počasi se stopnjujoči, ampak z vso močjo drveči. Energetična sila izenačenja življenskih razmer stopa v vedno širše kroge in ustvarja z vsakim dnevom nove konkurenčne boje. Z vedno smelejšim in silnejšim pritiskom stopa kapitalistični duh dobičkaželjnih narodov v ospredje in zatira slabiče. Z vedno hitrejšim naraščanjem ljudstva raste masa potencialne eneržije in kakovost boreče se mase, to je, brzina tega pritiska za narodnogospodarsko premoč progresivno raste.

Ta pritisk kolikor toliko ustvarja moderna tehnika, ker stremi vedno brezobzirno po spolnjenanju bojnega aparata. Odvisnost narodnega gospodarstva od tehnike je v časovnem in kakovostnem oziru vedno tesnejša. Moderna tehnika usiljuje narodnemu gospodarstvu vedno bolj dovršeno orodje, da premaguje naravne zapreke; ona ga preskrbuje z vedno novo potencialno eneržijo. Moderna tehnika se upira z vedno silnejšo močjo svoje znanstvene resnosti na narodno gospodarstvo, da ne more nazaj, ampak da mora vedno dalje in vedno hitreje naprej. To je življenska vez tehnike z narodnim gospodarstvom.

Trditev, da je narodno gospodarstvo v resnici odvisno od tehnike in ne nasprotno, potrjuje nebroj slučajev iz nar. gospodarske stroke. Navedem le nekaj vzgledov.

Ko se je izumela parna lokomotiva in so se stavile prve železnice, ni hotela širša javnost o njih nič vedeti. Kapitalizem še ni pojmlil vrednosti železnic in raditega je začetkoma zavračal njih potrebo. O nji ni hotel nič vedeti, za njeno izpopolnenje ni hotel nič prispevati. Kakor hitro je pa tehnika izpopolnila iz lastne iniciative ves sistem železničnega prometnega sredstva in ga postavila na trdno podlago, takoj so se tega transportnega aparata oprijele vse panoge narodnega gospodarstva; potem so seveda tudi pomagale k nadaljnemu razvitku železnic.

Plovstvo po rekah je bilo pred časom železnic zelo razvito. Ko je pa bilo železnično omrežje speljano po vseh krajih, opustilo se je takoj to vodno prometno sredstvo popolnoma. In skoro je bilo videti, da je plovstvo po rekah kot moderno transportno sredstvo za vedno umrlo. A temu ni bilo tako. Tehnika tudi tega polja ni pozabila in ga je vestno izpopolnjevala. Ustvarila je moderne parnike in za transportiranje različnega blaga najprimernejše čolne in pomagala temu plovstvu zopet na noge. Danes cvete tudi to transportno sredstvo vedno uspešneje, posebno v Nemčiji, kot da bi ne bilo železnic.

Kaj je z zrakoplovstvom? Ali ga je ustvaril kapitalizem? Ali ga je iz potrebe zaželelo narodnogospodarsko gibanje? Ne! Edino tehnika se je oprijela te velike misli, edino tehnika zida z dosledno žilavostjo na izpopolnjenju tega najmodernejšega transportnega sredstva. In vendar ni daleč tisti čas, ko bode narodno gospodarstvo hllastnilo pa ti zračni železnici in beležilo z zadovoljstvom novico, da je prišel čas, da se uporabi zrakoplovstvo za transportno sredstvo.

Znano je, da je na Švedskem in Norveškem veliko zakladov železne rude, katera se v vse mogoče kraje izvaža. Primanjkuje pa premoga, katerega potrebujemo pri izdelovanju železa. Radi tega mora Švedska velike množine premoga dovažati, kar seveda zelo povišuje produkcijske stroške. A tehnika tudi tukaj pomaga. Elektrotehnika je ravno v poslednjem desetletju z veliko marljivostjo izpopolnjevala novo električno peč za izdelovanje jekla (Elektrostahlöfen) in v poslednjem času se ji je posrečilo iznajti način, elektriko uporabljati tudi v plavžih. Na ta način bode ta proces neodvisen od premogove enerzije in Švedska, katera je tako bogata vodnih moči, bode s pomočjo elektrike lahko ceneje proizvajala železo in jeklo kot Nemčija ali Amerika.

To so gotovo dovolj jasni dokazi, da je narodno gospodarstvo odvisno od trenutnega stanja tehnike. Radi tega ji moramo dosledno priznati njeno brezprimerno vrednost za življenje narodnega gospodarstva in odkazati ji moramo ono mesto, katero zasluži njena vodilna moč.

(Konec prih.)

INŽENIR DRAG. GUSTINČIČ:

Doneski k agrarnemu vprašanju na Kranjskem.

(Dalje.)

S tem pa seveda nočemo reči, da naj naš poljedelec ne dobiva tudi direktnih denarnih podpor, ako se mu morejo podeliti, ampak smo hoteli le povdariti, da bodo kulturnotehnična dela upravo vedno najmanj stala, obenem pa najugodnejše vplivala na blagostanje v naši deželi.

Glavna naloga uprave je, da daje iniciativo za taka dela. Kakor je razvidno iz prejšnjih odstavkov, zahtevajo kulturnotehnična dela vsepolno temeljitih znanstvenih raziskavanj, in teh si privatnik v naši deželi ne more sam oskrbeti. Pa recimo, da bi se ustanovile velike, močne vodnozadružne organizacije. Tudi te bi bile preslabotne, da bi si mogle vzdrževati duševne sile, ki jih ta dela zahtevajo — in če bi si jih tudi mogle vzdrževati, bi bilo to v splošnem za deželo slabo, ker bi se proizvajalni elementi enostransko izrabljali in ker bi deloma nedostajalo avtoritete za ureditve pravnih vprašanj. Povdarjam: študij mora biti koncentriran, ker edino na ta način lahko dospemo do jasnega delovnega programa.

Torej kako in kje nam je pričeti s kulturnotehničnimi deli?

Iz vsega do sedaj povedanega je jasno razvidno, da se ne da stopiti na Triglav, pregledati lepo našo domovino ter pokazati s prstom: ta kompleks je treba meliorirati in je vreden, da se meliorira, onega tam ni treba, se sploh ne da in ne zasluži melioriranja. Tega ne more napraviti nikak tehnični veleum — to je delo sistematično urejenega urada. Močvirja in presuhe prodovine vidimo, ali kje in kako naj se jih lotimo, nam bodo povedala šele temeljita raziskavanja. V tem postopanju pa mora veljati sledeče pravilo:

Vsako dolino moramo smatrati za melioracijsko in gospodarsko enoto, nekak sistem, v katerem se mora postopati enotno z melioracijami. Predno smo se odločili za kako (zlasti večje melioracijsko delo v njej, jo moramo temeljito proučiti pedologično, hidrografično in gospodarsko. Pedologični in hidrografični študij nam bode povedal, kaj se vse dá in v kaki zvezi se dá meliorirati, in gospodarski študij nas bo svaril pred melioracijskimi napravami, ki bi bile eventuelno drugim proizvajalnim panogam v kvar in škodo, n. pr. industriji v ožjem pomenu te besede.

Interesi industrije in poljedelstva pa se tudi dajo dostikrat na lep način spojiti in to pa nam bo gotovo le tedaj mogoče napraviti, ako bomo potrebe enotnih kompleksov študirali in poznali. Zgodi se lahko, da nam neznatna industrijska naprava onemogoči važne melioracijske načrte, s katerimi ni prva v nikakem rentabilitetnem sorazmerju. Mogoče je celo, da izključi taka industrialna naprava za nedogledno dobo lepo bodočnost našega poljedelstva.

Kakor čitatelj lahko sam ugane, se glasi moja deviza:
k a t a s t e r !

Da, kataster je ono temeljno sredstvo, ki edino nam more ustvariti smotreno gospodarsko politiko, v vsakem oziru, posebno pa v talnih melioracijah.

Ko bi mi danes videli, koliko oralov neobdelane oziroma do skrajnosti ekstenzivno obdelane zemlje leži v deželi kranjski, koliko živine redimo in koliko bi je lahko redili, koliko vode, ki bi lahko rapidno pomnoževala naše nacionalno bogastvo, se pretaka po naši zemlji, neokoriščene in koliko je stagnira po naših zemljiščih in jih okisava ter dela nerodovitna — potem bi ne bilo mogoče, da bi zrl s toliko malomarnostjo na vse to, kakor zremo! Ne verujem, da imamo v deželi enega samega kmeta, ki bi trdovratno vstrajal pri starem načinu obdelovanja svojih zemljišč. ako bi bil prepričan, da mu bo preurejeno donašalo še enkrat ali celo dvakrat toliko.

Vse to pa se dá pojasniti, dokazati in poučiti samo na podlagi katastra.

Toda bolj kot naš poljedelec pa potrebujemo mi sami takih sredstev, ki bi nam omogočila jasen vpogled v naše do skrajnosti ekstenzivno poljedelsko gospodarstvo, ker inteligent je poklican v to, da povzročuje gospodarske izpremembe!

Baš letos je leto, v katerem se ekonom lahko pouči o pomenu melioracij! En sam pogled na prelepo Krško dolino nam bo dal gradiva za neizčrpljiva razmišljanja! Kako lepa, kako bogata

ravan! Naš Banat bi bila lahko in najbujnejša živinoreja bi lahko v njej cvetela. V mokrih in srednje mokrih letih je pod vodo in za-
močvirjena, letos je pa vse zgorelo v njej. Ali veste, koliko njene
površine pokriva loček, mah in presljica? Ne. Jaz tudi, žalibog, ne;
toda kadar me pelje pot po njenih močvirnih lokah, tedaj me srce
boli in tedaj imam samo eno željo: da bi mogel zbrati vse podatke
o njej, da bi mogel povedati, koliko mrtvega bogastva počiva na
tej veliki ploščadi. Kakor da bi jo priroda kot posebno izbran dar
poklonila deželi kranski, leži tu. Velika voda, ki bi lahko celo
napajala, in izključevala vsako sušo, se pretaka po njej, z desne
in leve pa drvi vse polno znatnih potokov, ki bi lahko dopolnje-
vali to, česar ji ne more dati blagoslavljajoča jo Krka. Kje si, in-
ženir, ki boš umel prav predočiti to bogastvo svojemu ljudstvu!

Temeniška dolina je izrecno močvirna. Temenica jo reže rav-
no v sredini. Plitvo strugo ima in po grebenu teče. Vsak nalivček
jo spodi raz njeno pravo pot in takoj je vsa dolina velika reka.
Najboljšo krmo bi lahko pridelovali tu. Toda v mokrem letu raste
loček, letos pa zevajo široke žejne špranje po njej in otava je do-
cela neznamna. Kdo mi vé povedati, koliko škode doživi vsako
leto naše poljedelstvo v tej lepi dolini?

Nočem naprej, ker me jezijo taka splošna navajanja, s kate-
rimi se tako strašno malo pové. Tu je treba jasnih števil in potem
se bomo čudili sami sebi, da ni bilo to že od nekdanje naše najvaž-
nejše gospodarsko vprašanje. Tu je treba torej katastra.

Kaj vse bi bilo predmet takega, da rečem, melioracijsko-
gospodarskega katastra?

Melioracijsko-gospodarski kataster bi moral predvsem obse-
gati vse pedologične in hidrografične podatke, ker to je temelj meli-
oracij. Za temi pridejo pravna vprašanja in vprašanje sedanje
geometrične razdelitve melioracijskih enot, kar se pri nas dosedaj
še silno podcenjuje. Potem pa sledijo še različna gospodarska
vprašanja, kakor: stanje živinoreje, način obdelovanja polja, nje-
gova površina, velikost pašnikov itd.

V tem pogledu so pokazali agrarnim deželam pravo pot in
pravo smer Čehi. Centralni komité deželnega kulturnega sveta
kraljevine Češke je izdal l. 1908 vzorno publikacijo te vrste. Ob-
delan je v njej okraj Velvary. Knjiga se dobi v češkem in nemškem
jeziku.*) V njej so obdelane pedologične, hidrografične in vsaj de-
loma tudi gospodarske razmere tega okraja. Vsi podatki so mapira-
ni in tabelirani, t. j. razvidni so iz zemljevidov in tabel tako, da je

*) Pojednání o agronomicko-pedologickém prozkoumání části
okresu velvarského. Inž. prof. Kopecký. Praha 1908.

treba poljedelcu samo pogledati v imenovano knjigo in takoj vé, kako mu je gnojiti in obdelovati svoje polje, inženir kulturne tehnike pa ima zbrane v njej vse podatke za melioracijske načrte v tem okraju.

Vprašanje nastane: s kakimi stroški se vrše taka pripravljavna dela?

Ako pomislimo, da je prof. inž. Kopecky rabil za vsa tozadevna raziskavanja izven urada samo 27 dni, potem lahko sodimo, da to delo ni bogvé kako drago, koristi pa so neprecenljive.

Ni torej čudno, da je našlo to delo tako hitro posnemovalce. Ko sem bil lansko zimo pri g. inž. Kopeckem na posetu, mi je pripovedoval, da ga Ogrji že prav pridno posnemajo v njegovem delu.

Sicer pa ni ta misel čisto nova. Nižjeavstrijska obrtna zbornica je izdala že v letih osemdesetih pret. stoletja dve knjigi in sicer: »Die Donau«^{*)} in »das Gebiet des Schwechatflusses«^{**)}, ki nista nič drugega kot nekak gospodarski kataster, samo s to razliko, da se je tam oziralo v prvi vrsti na industrijo in skoro nič na poljedstvo.

Pa tudi Slovenci imamo že svojega glasnika, ki nas pri melioracijskih delih kliče predvsem k študiju. Inž. kemije J. Turk pravi z ozirom na Ljubljansko Barje: »Predno se to rejlotimo osuševanja, moramo dotični barski svet prav temeljito proučiti.«^{***)}

Ljubljansko barje potrebuje nujno svojega inženirja kulturne tehnike. Neobhodno potrebno je, da se določi stanje podtalnih voda po vsem barju, kakor tudi plasti barskega sveta pred glavnim osušenjem. Ravnotako je neobhodno potrebno, določiti pred osušenjem gotove fiksne točke na barju, ker se bo to po izvršenih osuševalnih delih usedalo, a ne definitivno usedlo. Definitivno se bo usedlo še le po detaljnih melioracijah. Eminentne važnosti za vsa nadaljna dela pa bi bilo, določiti način tega usedanja, t. j. nekak usedni koeficient.

Inženir, ki se bo lotil dela na Ljubljanskem Barju, bo moral ostati definitivno ondi in se ukvarjati samo s tem melioracijskim kompleksom.

Z ozirom na tako totalno različna melioracijska ozemlja, kakor jih imamo na Kranjskem, bi sploh moralo v našem bodočem tozadevnem uradu veljati pravilo, da se melioracijska ozemlja definitivno porazdelé med inženirje. Dela na Barju bodo zahtevala

*) Die Donau und ihre wirtschaftliche Bedeutung. Wien 1880.

**) Izšla na Dunaju l. 1878.

***) Izvestje društva za usuševanje barja. 1909. str. 22.

čisto drug študij, nego ona v kraških dolinah, Krški Dolini ali na Posavju. In le inženir, ki skozinsko pozna melioracijsko ozemlje, more ustvariti na njem res pametne in praktične naprave. Na Češkem, v Bosni in Hercegovini so ustanovljene v ta namen okrajne ekspozičure tamošnjih kulturno-tehničnih uradov.

»Toda vse to, kar je tu povedano, je v živem nasprotju z našimi potrebami! Na Ljubljanskem Barju je treba meliorirati, na Gorenjskem, na Dolenjskem, na Notranjskem je treba meliorirati in sicer takoj! Koliko tehničnega osebja bi bilo potem treba za tak melioracijski urad?!«

Popolnoma prav! Češka ima mogočen samostojni kulturno-tehnični urad v dež. kulturnem svetu, ki šteje nad 60 inženirjev in 40 drugih uradnikov. Kranjska si bo težko mogla kdaj ustanoviti tako močan kulturnotehnični urad, da bi zadostoval našim potrebam, zakaj ta bi moral biti večji, nego je danes ves deželni stavbni urad. Sorazmerno s Češko bi morala imeti Kranjska 12 inženirjev kulturne tehnike in 8 pomožnih uradnikov. To pa bi bila za nas sedaj draga stvar; zato se moramo sploh postaviti na stališče, da bodi naš tozadevni urad samo proučujoč, navajajoč in ne projektni. S proučevanjem, poučevanjem, stvarjanjem vzornih iz eksperimentalnih vzgledov ter vodstvom izvršitvenih del bo popolnoma zaposlen, kakor je danes dež. stavbni urad. [Projektirana dela se bodo morala oddajati privatnim tvrdkam. Takih tvrdk danes res še nimamo, ali imeli jih bomo takoj, ko ustvarimo predpogoje za njihovo ekzistenco. Naša mladina prav pridno študira kulturno tehniko in v štirih, petih letih bomo imeli nad 10 inženirjev te stroke.

Mudi se, dà, toda dela te vrste imamo za stoletja, zato bi nam bilo zaman hiteti. Če je sploh katero vprašanje potrebno, da dozori, potem je to! Prvi koraki morajo biti sigurni in odločni, zakaj oni so odločujoči o bodočnosti vseh naših tozadevnih uspehov. Polomimo ga s prvim slučajem, pa smo izgubili zaupanje pri našem kmetu za celo generacijo. Kličem tu v spomin samo slučaj uravnave Mirne na Dolenjskem. Pojdite tja dol, pa govorite s kmetom o kaki uravnavi ali drugi melioraciji: videli boste, kako prijazen obraz vam bo napravil. Ta ponesrečeni slučaj je slabo vplival na našega, sicer gospodarskonaprednega Dolenjca.

Kako naj torej na kratko izrazimo konstitucijo našega melioracijskega urada*)? Predvsem moramo priporočati, da bodi ta

*) Sedaj imamo v dež. elnem stavb. uradu oddelek, ki se imenuje „melioracijski oddelek“. Ta oddelek bi se moral pravilno imenovati „vodovodni“ ali vsaj „vodni oddelek“, ker se bavi z vodovodnimi in splošnimi vodnimi napravami. Kadar govorimo prosto o melioracijah mislimo vedno samo na talne melioracije!

oddelek s točno omejenim delokrogom, ki naj rešuje samo melioracijska vprašanja in nič drugega. Človek more postati na kakem polju res strokovnjak le tedaj, ako si delovno polje kolikor mogoče omeji. Za melioracije pa moramo z vso resnostjo zahtevati strokovnjakov.

Duša melioracijskemu oddelku bodi pedologično hidrografske laboratorij — ta bodi nekak referendum za vsa tozadevna dela. Ako smo se odločili za kako melioracijo, tedaj se ima njeno principiarno vprašanje najprej osnovati. Primerno napredovanju del v tem laboratoriju naj se po možnosti izpopolnjuje in razširja oddelek z nastavljenjem novih duševnih sil.

V začetku pojde za to, da nam ustvari ta urad prve vzorne poizkuse. V ta namen naj se izbere primeren majhen enoten melioracijski kompleks, ki naj se prouči. Na tem kompleksu bomo v malem pokazali našemu ljudstvu, kaj hočemo, in potem nam bo lahka pot do njihovih src in do njihovih možganov.

S tem bi bila začrtana smer našemu melioracijskemu uradu in kulturnotehničnemu delu. Ali ob tej priliki moramo izpregovoriti še neko važno besedo. Gre zato, da označimo kakovost duševnih sil, ki prihajajo pri naših melioracijskih delih v poštev.

Predvsem moramo priboriti, da bo mogel le domačin z jasno in prepričevalno besedo poučiti našega kmeta o potrebi in koristi melioracijskih naprav. Z pomnimo si: za inženirja kulturne tehnike ne zadostuje še, če je dober tehnik — ampak on mora biti tudi dober učitelj! Od te njegove zmožnosti zavisi ves tempo naših tozadevnih del.

Pozabiti pa tudi ne smemo, da prinese inženir z visoke šole v urad le strokovno podlago in da se mu more tehnično obzorje in potrebna spretnost razširiti edino-le v dobri in razviti praksi. Kulturnotehnične prakse pri nas v domovini ni in zato si je inženir tudi ne bo mogel tu pridobiti. Ako hočemo torej, da nam ne ostane večer eksperimentator — in to moramo hoteti, ker tu gre za stoinstotisočake in s temi se ne sme eksperimentirati — potem mu moramo dati priliko, da se takoj v prvem početku, ko mu je duh še elastičen, primerno praktično izvežba.

Ko smo se slušatelji zemljedelske visoke šole na Dunaju odpravljali v juniju l. 1909. pod vodstvom dvornega svetnika prof. Friedricha na neko ekskurzijo v porenške province, naletim na dunajskem severnem kolodvoru na svojega bivšega součenca in dobrega kolega, Bolgara inž. Kiselkova. Moj dragi prijatelj je bil že nad eno leto nastavljen v vladni službi v svoji domovini. Na

moje vprašanje, kam, mi dé, da z nami na Westfallsko. Moje začudenje je vedno bolj rastlo, končno pa mi je pojasnil, da ga pošilja njihova vlada na to ekskurzijo, da je takoj, ko je bil nastavljen v domovini, zopet odpotoval na Avstrijsko v prakso v trgovinsko ministerstvo, ki je stavilo tedaj neko veliko pregrado na Moravskem, ter da ga odpošlje bolgarska vlada za eno leto še v Francijo ter za dobo enega leta v Italijo. Tako mala Bolgarska!

Z isto ekskurzijo je potoval moj kolega in dobri prijatelj Francoz inž. Doux. Študiral je na Dunaju s podporo francoske vlade. Francija je znana kot dežela, v kateri so se melioracije zelo rano razvile, in vendar čuti potrebo, da izpopolnjuje svoje strokovnjake v tujih deželah. Tako velika Francija.

Ko sem bil lansko zimo v Pragi, sem našel v Kopeckega pedologičnem laboratoriju zopet nekega francoskega hospitantata. Da, tako se uri strokovnjaki v kulturi visoko stoječih narodov, in ako hočemo za njimi, moramo ubrati tudi njihovo pot in ne druge. Slovenski inženirji torej ne bodo mogli kar iz rokavov stresati pametnih in vzornih melioracijskih načrtov, ampak jim bo treba dati najprej priliko, da si bodo ogledali dela drugih narodov. Pa ne samo to. Dati jim bo tudi treba dovolj prilike pozneje, da bodo ostali v vednem stiku z vsem, kar se bo delalo novega drugod na kulturnotehničnem polju. Edino na ta način je mogoč resnični napredek v našem agrarnem vprašanju in edino na ta način bomo uresničevali tehnični princip: z najmanjšimi stroški najboljše. Par tisočakov, ki jih izdamo za izpopolnitev naobrazbe našim inženirjem, nam ti lahko prihranijo v eni stavbni sezoni.

Pa še nekaj. Zadnja leta čujemo pri nas večkrat govoriti o takozv. travniških mojstrih. Predvsem morajo imeti travniški mojstri travniško (ne kakšno kmetijsko!) šolo. Taka šola je (češka) na Vysokem Mytu na Češkem. Pouk traja 3 leta. V Nemčiji traja ves pouk s prakso 5 let. V te šole pridejo učenci iz normalk. Njihova naobrazba jih usposablja za dobre pomočnike in risarje kulturnim inženirjem; o kakem samostojnem delu pa ne more biti govora, ker potem bi pač ne bilo treba inženirjev. Sploh pa pravim: **B o j m o s e k u r z o v s t v a !** Kdor hoče vedeti in videti, kaj nam more ustvariti kurzovstvo, ta naj čita: Legvart: Govedoreja II. knjiga*) (navodila o napravi hlevov!).

*) NB. I. knjiga še ni izšla!

(Konec.)

Literarni.

„Rim.“

I. S. Machar ni bil zadovoljen z nobeno knjigo, govorečo o Rimu — zato je šel in si napisal svojo. Tako svojo, da nima enake v literaturah!

Kakor je ves dosedanji nastop Macharjev v češki književnosti — trdim pa, da v vsem češkem kulturnem življenju — pomenjal individualnost in neupogljivost, tako si je ostal dosleden tudi v tej knjigi. Kakor je njegov nastop doslej vzbujal občudovanje in odpor, tako se je zgodilo tudi z njegovim „Rimom“: nisem kmalu čital knjige, ki bi bila povzročala tako različne in nasprotujoče si sodbe.

Ali je „Rim“ potopisna knjiga? Ali je pamflet na katoličanstvo in papizem? Ali je proslavljanje in priznavanje antike, njenega nazarjanja in življenja? Ali je afirmacija sedanje mlade Italije?

Vse to je — in vendar veliko več! — Machar strastno ljubi Antiko. Šel je iskati v Rim in našel nje prekrasno okostje in videl njen veličastni grob.

Machar strastno sovraži „strup iz Judeje“ — katoličanstvo in njegovo cerkev: na grobu Antike je videl v zadnjih izdihih ležati nje preperelega in izmozganega morilca.

Machar neupogljivo upa na zmago svoje ljubezni in svojega sovraštva: v Rimu je zagledal tudi mladostnega dediča starega in srednjega veka.

Knjiga je torej knjiga ljubezni, sovraštva in zmagoslavja. Machar to sam pravi v besedah, s katerimi poklanja svojo knjigo češki pisateljici Ruženi Svobodovi, a četudi ne bi tega povedal, te ta misel objame, ko si knjigo prečital.

Knjiga se potemtakem sama razdeli na tri dele: v prvem nam Machar razklada svoj nazor o antiki, drugem o strupu iz Judeje, krščanstvu in katoličanstvu, in v zad-

njem o svojem upanju na srečno in lepšo bodočnost mlade kraljevske Italije. Seveda niso ti deli ločeni strogo, marveč se prepletajo drug drugega; toda vodilna misel ostane in te spremlja neizpremenjena od kraja do konca.

Kaj je Macharju Rim? Mesto edino, mesto čudovito!

Mesto, neštetokrat zavzeto, nekolikokrat razdejano, mesto, kjer se je val človeštva dvignil najvišje in padel najgloblje, mesto največje svetlobe in najpustejše teme, najjasnejše kulture in največje neumnosti, najhladnejšega razuma in najbolj nazadnjaške abotnosti — edino mesto na svetu!

Mesto, kjer se steka zgodovina vsega človeštva. Stari Rim v svojih molčečih in ponosnih razvalinah. Papeški Rim, roparski, ošabni, zoprni, ki stoji zdaj v znamenju neodvratnega razpada. Kraljevski Rim, mladi, živahni, z aspiracijami dediča starega Rima, ki ga kliče iz grobelj in izkopava izpod plasti zemlje. —

Ni veliko to mesto, niti ne posebno krasno, niti zdravo. In vendar je to mesto edino na svetu. Zato, ker je središče zgodovine človeštva, ker človek to zgodovino tu takorekoč obseže, vidi in pregleda — — in naenkrat se mu zazdi, da je vse to bilo in je silno majhno, neumljivo ti postane umljivo, neskončno končno — človek se približa sebi, ničevost vsega človeškega stopi v njegovo dušo, začuti ničevost svojega življenja in ničevost življenja narodov, vlad in držav, in tak občutek je nazadnje tudi lahko čudovit in tragično-krasen.

In tak občutek imaš lahko le v Rimu....

To je Macharju Rim.

Kaj je Macharju Antika?

Malo predno je Machar izdal svoj Rim, sta izšli dve njegovi pesniški zbirki: Jed z Judeje in V záři hellenského slunce. O njih se je tudi v slovenščini pisalo. Že po naslovih lahko sodiš, da je Machar-

jeva ljubezen objela žarno solnce helensko, helensko kulturo — in da z vso strastjo sovraži strup, ki ga je človeštvo prejelo iz Judeje, — krščanstvo. Machar občuduje in obožuje helensko lepoto, ki se je izražala v življenju in mišljenju, in rimljansko energijo in moč, rimljansko ogromnost. Resnično, le to dvoje, helenstvo združeno z rimljanstvom je moglo zasnovati idejo svetovnega gospodstva in jo tudi krepko uresničiti.

Machar na Antiki ne vidi le jasnih strani: pripoznava tudi senčne. Toda od obligatnih šolskih zgodovinarjev se razlikuje v tem, da, ako razmotriva o Antiki, ne pozabi tudi drugih časov in osebnosti, ki so važni v zgodovini. Machar si upa primerjati dogodke z dogodki, osebnosti z osebnostmi. Zato je njegova ocena, sodba in obsodba v marsičem pravičnejša in pravilnejša, nego ona šolskih zgodovinarjev. Če Machar primerja Antiko, njeno življenje, dihanje, stvarjanje in snovanje, pa tudi njeno uničevanje in pokončavanje, z delom, s cvetom in sadom, ki ga je pognalo in obrodilo krščanstvo in katoličanstvo, tedaj mu ne moremo očitati prevelike pristranosti, ako se njegove simpatije nagibljejo k Antiki. Bodisi že stališče, ki ga pisatelj zavzemlje glede umetnosti, oziroma glede posameznih umetnikov in „umetnikov“, neoporečno ali ne — to v knjigi vendar ni glavno; zaradi tega je nemogoče obsojati Macharja in knjigo. Knjiga Rim vendar ni topografični opis rimskega mesta. Kdor išče tega v nji, je ne pojmi. Rim je knjiga zgodovine, življenja: ljubezni, sovraštva in upanja. Ni zastonj Rim večno mesto!

In kakor Machar ljubi Antiko, tako sovraži papinski srednji vek — ako že hočemo čas tako razkrajati. Velikansko je bilo, kar je ustvaril Rim kot republika. Prišlo pa je iz Judeje nekaj neznanega, od neznanih ljudi; neznančni ljudje so razširjali tisti strup — in tekomo malo stoletij so dosegli, da so ponosno in vekovito stavbo razvrtali

in zavedli v propast. Cesarji kakor Dioklecian, Trajan, Julijan so čutili, odkod preti poguba — a tista neznanost je vkljub vsemu vrtala dalje. Osobito ko so nastopili veliki papeži in ko so posvetni vladarji postali majhni. Ves organizem je bil otrovan.

Machar proti krščanstvu same-mu ne bi imel mržnje, da ne bi bilo zaslužjilo človeštva duha. Tega mu pa ne more odpustiti. In da je bil človeški duh zasuznjen ravno vsled krščanstva, tega je najboljša priča srednji vek. Kakšno je bilo takrat življenje, kakšne so bile takrat življenske zahteve in potrebščine! Kako je živelo, gospodovalo in uživalo papeštvo, in kako je siromačil in životaril posvetni človek! Kaj je bilo že prvotno krščanstvo, zanešeno na zapad iz jutrovnih dežel, in kaj so še napravili papeži iz njega! Listajte, čitajte zgodovino bojev srednjega veka in mislite! Pa če vam je to preveč, — poglejte, kaj je srednjeveški papizem napravil iz antičnega Rima! Propad, propad —

Kaj pravi Machar o papeškem Vatikanu? „Ni je palače na svetu, ki bi pripovedovala tako grozne stvari, kakor to-le prebivališče starcev v belem plašču. Osramočene molče nele razvaline Palatina, temveč tudi prestolnice cesarjev in kraljev v daljnih deželah in rezidence azijskih in afriških sultanov. Naj si izmisli človeška fantazija kolikor mogoče grozno stvar — vse je bilo tukaj, izšlo je od tod. Vzemite v roke katekizme in poiščite si tam kategorije grehov — niti enega ni, ki bi se ne dal pokazati na kaki primeri iz zgodovine papežev. In ne enkrat — stokrat... In nasproti znanosti, umetnosti, napredku in glasom po reformah je pokazalo papeštvo takoj svoje pravo lice. Arnold iz Brescije je umrl na grmadi ravno tako, kakor Giordano Bruno, Dante jih je sovražil, Galileja so mučili, Hus, Jeronim, Savonarola so zgoreli na grmadah — vsa ta srednjeveška tema ima eden edini vir, in ta se imenuje: papeš-

tvo, in kjer je kaj svetlobe, je to grmada, ki so jo zažgali, in kjer je kaj toplote, je to toplota človeške krvi, ki so jo oni prelili...“

In o ponosu krščanske umetnosti, ki je zbrana v Vatikanu, piše Machar: „Kakor bi gledal v listih herbarija posušene cvetlice: obliko vidiš, tudi barve je mogoče uganiti — toda duša je proč. davno proč. Laž so bila tla, iz katerih je izrasla, v laži je živela svoje kratko življenje in kakor laž brez duha je ostala tu za pričo in v spomin...“

Razumete sedaj to Macharjevo sovraštvo? Pojmite njegovo željo: „Dvakrat bi hotel oživeti v prihodnjih časih: enkrat pri nas na Češkem, ko pride trenotek zadnjega obračuna z Dunajem, drugič tu v Rimu, ko bo vodil cicerone turiste po teh hodnikih in bo začel svoje razlage nekako tako-le: Tukaj je bil nekdanj Vatikan, palača papežev, ki so se imenovali Kristove namestnike na zemlji...“

Machar je uverjen, da se to njegovo pričakovanje izpolne. Dogodki zadnjih stoletij in desetletij ga potrjujejo v tej veri.

„Kako neki mora biti pri srcu tistemu, ki se da nazivati „sveti oče“, kadar pogleda skozi okno na mesto, ki so ga njegovi predniki imenovali svoje mesto. in ki je zdaj zanj za vedno izgubljeno? Tako izgubljeno, da ne more niti stopiti vanj? Trenotna neumna jezica njegovega prednika je položila temelj legendi o vatikanskem jetniku, nadaljna glupost je sezidala iz tega takorekoč celo dogmo — kako je pač danes papežu, če gleda na Rim? In pri tem čuti in sliši, kako se mu ta Petrova skala drobi in kruši?“ „In če pogleda sveti oče skozi okno, vidi lahko uzurpatorja svojega posvetnega gospodarstva v oknu. In če pogleda skozi okno Vittorio Emanuele III., vidi oni zakajeni, brezoblični Vatikan, in za njim zahajajoče solnce. Dan za dnevom zahajajoče solnce...“

Če je papeštvo prevzelo iz Antike vse, s čimer je tako dolgo živelo: idejo imperializma, bojne

institucije, formo svojega življenja, nebesa in pekel, podkupovanje božanstva z daritvami in molitvami, celo vrsto svetišč in če že ne celih svetišč, pa vsaj zidov, stebrov in kipov — — — kaj pa je mlada, moderna Italija prevzela od papeštva? Niti form, niti orožja, niti bojnih institucij. Se celo pa ne idej! Le par poslopij je mogla vporabiti.

Mlada Italija torej pravzaprav niti ni dedič srednjeveškega papeškega vladarstva. Niti moderni Rim noče biti naslednik srednjeveškega. Kakor ima mlada Italija aspiracije, da nadaljuje ondi, kjer je Antika prenehala, tako hoče tudi Rim sam biti glavno mesto moderne države. Nova Italija ima že svojo državno idejo in si jo izdeluje že do podrobnosti. Dogodki najnovejših dni pričajo...

Da se bo vršil morda odločilen boj med papeštvom, med cerkvijo in mlado Italijo v Rimu? Ne, saj je že dobojevan. Gre le še za boj, ki ga mora izbojevati vse človeštvo, v kolikor ga je bil prevzel strup iz Judeje. To je svetovni boj. Ta boj se bo izvršil drugod, ne v Rimu, ne v Italiji. Tako pravi tudi Machar.

Kulturni.

Slovensko znanstveno delo.

Razpravljati o slovenskem znanstvenem delu se pravi, dati odgovor na vprašanje: Kaj hočemo kot narod?

Slovenci hočemo kot narod živeti in se ohraniti sredi in poleg drugih narodov. Za življenje potrebujemo gospodarskih in duševnih pogojev. Vsakdanji kruh je potreben, a ravno tako izobrazba. Prva potreba je primarna, druga je sekundarna, v daljnem razvoju sta odvisni druga od druge. Za tekmovanje s sosedi je Slovencem znanstveno delo neizogiben pojav.

Cim bolj napreduje demokratična in socialna misel, tem bolj se znanstvo popularizira, da se izumika malemu krogu izvoljencev in postaja pristopno ljudstvu, masi naroda. Ne zadošča mnogojezična znanost posameznikov, marveč pogmati mora čvrste kali enojezično

znanje širokih mas. Neprestano sistematično delo naj ustvarja pogoje, da sprejmemo vase sodobno kulturo. Zato je treba izvirne produkcije in prevajanja.

Izvirna produkcija in prevodi zahtevajo koncentracije sil. Pri nas se kaže več centrifugalnosti nego je utemeljene v znanstveni potrebi. Menda bi najrajši vsaka dežela imela za vsako stroko svoje glasilo! To ni zdravo načelo niti z znanstvenega stališča niti iz denarnih ozirov. Merilo znanstvenega dela ni samo število, marveč predvsem kakovost in razširjenost. Na drugi strani tudi opažamo, da niti ono znanstveno društvo, ki naj bi ravno bilo središče slovenske znanstvene produkcije, ne uživa stališča, ki naj bi mu pripadalo. V mislih imam „Slovensko Matico“. Njeni člani in nekateri celo odborniki so tudi oni, ki se družijo okrog „Leonove Družbe“. Ta ima svoj namen in nas ne moti, v kolikor s svoje strani prispeva k slovenski znanstveni produkciji; pač pa je cepljenje duševnih in denarnih sil, ako se izdajajo dela pri zasebnih založnikih, ker ne dosežajo v toliki meri uspeha, kakor bi ga mogla sicer.

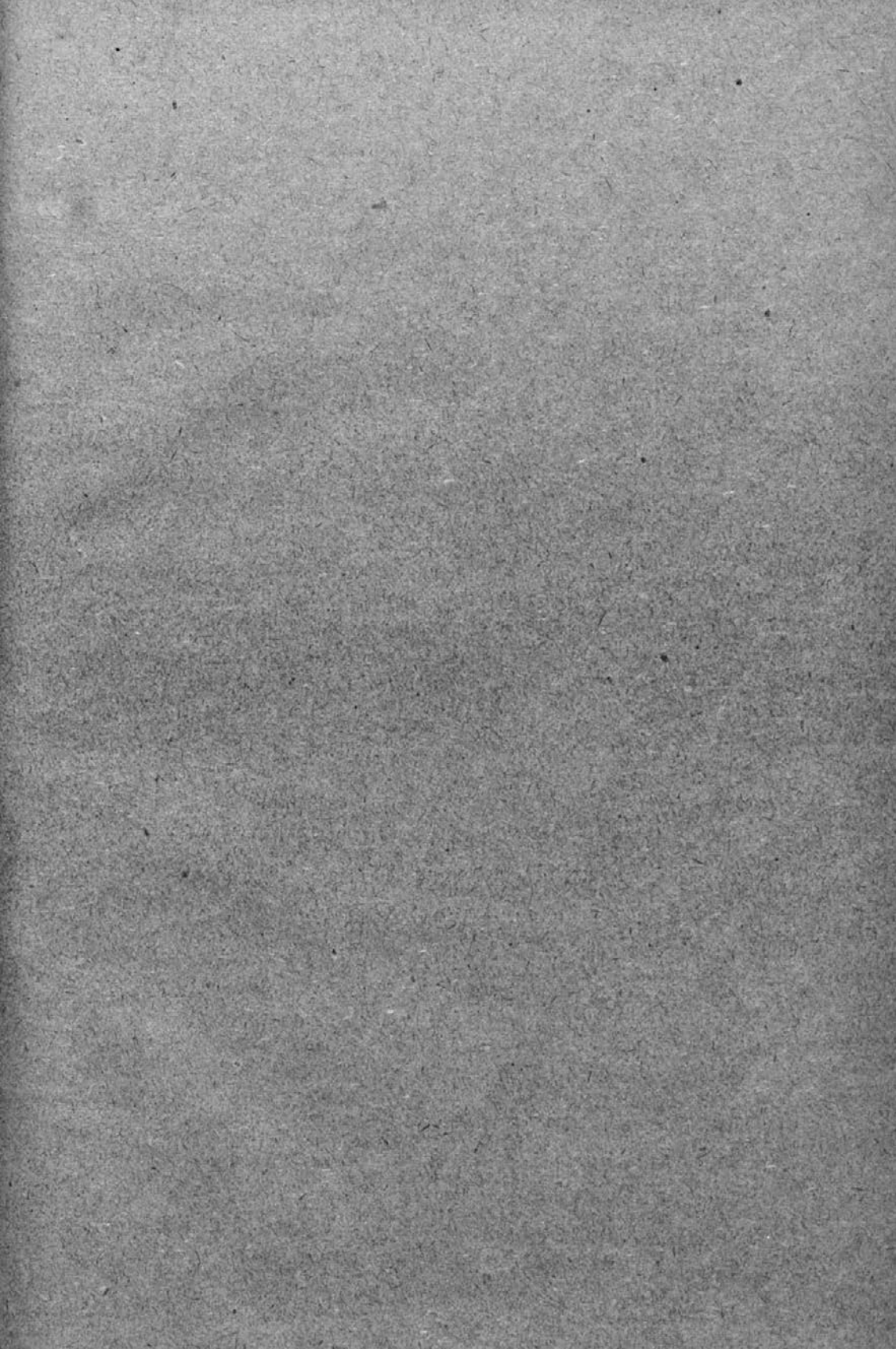
Treba je vzajemnega uvidevanja dejanskega položaja. Razna naziranja so neizogibna in naravnost nujna, ako sta le predmet in metoda znanstvena. Vsak se drži svojega, upošteva in priznava pa tudi tuje. Brezdvomno je, da mora „Slovenska Matica“, ako hoče biti voditeljica slovenske znanstvene produkcije, raztegniti svoj delokrog na predmete, ki jim je bila doslej več ali manj tuja. Literarno-zgodovinski snovi se morajo v enaki meri pridružiti prirodoslovne in socialne vede. Izvirna dela se morajo vrstiti s prevodi.

Z ozirom na svoj namen, „pripomoči slovenskemu narodu do prave omike s tem, da izdaja primerne knjige“ (§ 1. društvenih pravil), je „Slovenska Matica“ ve-

zana v toliko, da ne more obsegati celotnega znanstva, pač pa ima kljub temu še vedno ogromno polje svoji delavnosti v dvojni smeri: 1. Njena naloga je, da zbira gradivo (korespondence, n. pr. Bleiweisovo, Levstikovo, Vošnjakovo, slovenskih preroditeljev sploh; po raznih krajih raztresene literarne, politične članke itd.), ki se tiče celotnega slovenskega kulturnega življenja nove dobe. V tem oziru je treba zasledovati in pridobivati vse in povsod, kjerkoli je mogoče kaj dobiti. Na drugi strani potrebujemo iz stare dobe kritične izdaje predgovorov iz protestantskih knjig in gradiva za kmetijske upore. Ta tvarina ne spada le v ozki krog zgodovinarjev, marveč bi morala biti last široke javnosti: takrat se je prvokrat dvignil na svetovno poprišče Slovenec s svojo duševno in telesno silo. 2. Izdajati mora razprave in samostojna dela o Slovencih in drugih Jugoslovanih; poleg tega pa izvirne ali prevedene spise iz raznih strok človeškega znanja, zlasti prirodoslovne in socialne vsebine.

Prevodi znanstvenih del so se doslej zanemarjali. V literaturi imamo že marsikaj lepega v slovenskem prevodu in vedno se prevaja; a v znanstvu vlada prava tabula rasa, ako izvzamemo nekaj drobnarij. Najiminitnejši sadovi sodobne kulture so Slovincem nepristopni. Slovenski človek se ne more nikakor izobraziti v svojem jeziku. Vse naše govorjenje o znanstvenem delu in o emancipaciji od tujstva ostane prazna deklamacija, dokler ne spoznamo prave narodno-kulturne osvoboditve od tujstva, ki obstoja v tem, da poznamo tuje in ga v sebi predelamo v svojo korist. Vprašanje slovenskega vseučilišča ni začetek naše kulturne emancipacije, ampak končna posledica in njen vrhunec. Zato na plan s programom širokega obzorja, a delavci na skupno torišče!

Dr. Dragotin Lončar.

Založništvo L. Schwentner v Ljubljani,

Prešernova ulica št. 3

priporoča nastopne nove svoje publikacije.

Cankar Ivan, Volja in moč. Broš. K 2—, vez. K 3—. V treh povestih: Melila, Mira, Dana, nam kaže pisatelj disharmonijo med voljo in močjo na umetnikih, ki hrepene po najvišjem cilju, pa omagajo in se končajo spoznavši, da je cilj previsok, moči prešibke. Njih volja jih žene v obupni konec. Pisane so te povesti s tako sugestivno silo, kakršna tiči le v Cankarjevem peresu.

Janka Kersnika, Zbrani spisi. XI. sešitek: Kersnik in njegova doba. Spisal dr. Ivan Prijatelj. Kritika je soglasno priznala nenavadne sposobnosti dr. Prijatelja ter ga označila kot tistega, ki je poklican, da nam napiše moderno zgodovino slovenske književnosti in kulture. To knjigo bi moral imeti vsak slovenski inteligent. Cena K 250.

Leta 1911 izide še 12. sešitek kot drugi del spisa »Kersnik in njegova doba«, s čimer bode zbirka končana.

Zbrani spisi Janka Kersnika obsegajo doslej 5 zvezkov v eleg. platneni vezbi po K 6—, v fini pol franc. vezbi po K 7—.

Kristan E., Samosvoj. Drama v 5 dejanjih. Broš. K 2—, vez. K 3—. O tem najnovešem dramatičnem delu se je že izrazila literarna kritika najlaskaveje in je tudi uvrščeno v letošnji repertoire slov. gledišča v Ljubljani. Zanimiva je ta drama v svoji vsebini in po svojem izbrušenem dialogu, vled cesar se priporoča tudi v čitanje.

Kraigher Al. dr. Školjka. Drama v 3 dejanjih. Broš. K 2—, vez. K 3—. Doslej neznan slov. dramatik je posegel z veliko smelostjo v življenje sedanje, v lažjivi morali živčev družbe in nam jo predstavil v prizorih nad katarimi se bodo moralisti zgražali polni ogorčenja. Drama izzvani disonančno in gotovo zapusti globok sled v vsakem mislečem čitatelju.

Milčinski Franc, Pravljice. Z izvrjnimi risbami Maksima Gasparija in F. Birolle. Cena eleg. vez. K 4—. Knjiga, kakršna še ni izšla v naši literaturi. Polna prave slov. poezije, primerna otroški fantaziji, pa tudi doraslemu človeku, ki se ob nje čitanje ne more ubraniti onemu posebnemu občutku, kakršen nam polje v duši, kedar se zamislimo in utopimo v mlada leta. Duša slov. ljudstva gleda iz te knjige. Najlepša hvala, ki se more o nji izreči!

Beg A., Slovensko-nemška meja na Kočevskem. Z zemljevidom. Cena broš. 80 vin. Pisatelj je že poznan po drugih sljnih razpravah, v katerih nam je zabeležil z nenavadno natančnostjo in podrobnostjo položaj Slovencev v narodnem, gospodarskem in političnem oziru tam, kjer mejé s tujci. Na podstavi Begovih spisov bo šele mogoče sestaviti pregledno celotno sliko našega položaja, ki, žalibog, ni tak, da nas ne bi navdajal s skrbjo glede bodočnosti.

Trdina Janez, Zbrani spisi. Izšla je že deveta knjiga z zanimivimi, doslej nepriobčenimi pripovedmi. Zanimanje za Trdinove spise raste, lahko se reče, od knjige do knjige. Slov. narod spoznava, kako nelzmerno ga je ljubil pokojni pisatelj, s kako skrbnostjo je studiral njegove vrline in napake. Zato pa postane Trdina nedvomno ljubljeneč naroda, eden izmed onih, ki si jih zapiše narod v srce. Trdinove spisi v roke, kdor hoče kaj govoriti o Slovencih!

Cena IX. knjigi broš. K 250, eleg. vez. K 370.

Založništvo L. Schwentner vabi nadalje na naročbo Novih Akordov, ki so se razširili z devetimi letnikom tudi v glasbeno revijo, v nastopajočem, desetem, pa dobe novo, elegantnejšo opremo z izvrjnimi inicialami in vinjetami. Novi Akordi so edini slov. glasbeni zbornik, ki se pod spretno redakcijo dr. G. Kreka vzdržuje že celo desetletje in častno izpolnjuje svoje kulturno poslanstvo.

Cena se vkljub znatnim stroškom za lepšo zunanjo obliko ni nič zvišala in znaša za vse leto K 10—, za pol leto K 5—, za posamezne številke K 2—.